

УДК 005.932:621:658

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-12

НИЖНИК О. В.

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Для більшості вітчизняних підприємств малого і середнього бізнесу характерним є використання системи індикаторів лише фінансових показників діяльності. Такі системи є непоказовими, оскільки в сучасних умовах все більшої важливості набувають нематеріальні активи підприємств, ринкові фактори впливу, інноваційний потенціал тощо. Виникає необхідність формування нових критеріїв до оцінки рівня інноваційного потенціалу підприємств, які б дали змогу охопити усі важливі сфери діяльності та успішність їх взаємодії із зовнішнім середовищем. Розроблені системи індикаторів недостатньо адаптовані до українських реалій, через те потребують певного удосконалення та модифікації, що і може слугувати предметом подальших досліджень щодо формування і підвищення рівня інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку підприємств малого і середнього бізнесу. У статті визначено етапи, зміст та принципи формування інноваційного ресурсного потенціалу та підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу.

Ключові слова: інноваційний ресурсний потенціал, оцінка інноваційного потенціалу, малий та середній бізнес, інноваційний розвиток.

OLEG NYZHNYK

Khmelnitskyi National University

FORMATION AND EVALUATION OF INNOVATIVE RESOURCE POTENTIAL OF ENTERPRISES

For most domestic small and medium enterprises is characterized by the use of a system of indicators only of financial performance. Such systems are inconspicuous, because in modern conditions becoming increasingly important: assets of enterprises, market factors, innovation potential, etc. There is a need to form new criteria for assessing the level of innovation potential of enterprises, which would allow to cover all important areas of activity and the success of their interaction with the external environment. The developed systems of indicators are not sufficiently adapted to the Ukrainian realities, therefore they need some improvement and modification, which may be the subject of further research on the formation and increase of innovation potential and innovative development of small and medium enterprises. The article identifies the stages, content and principles of resource potential formation and approaches to assessing the innovation potential of small and medium enterprises. Evaluation indicators, which can be used to obtain comprehensive quantitative and qualitative information about the innovation potential and innovative development of the enterprise, forms a system of economic indicators. The formation and implementation of such a system contributes to sound planning, effective control and operational regulation of the level of innovative development of the enterprise. Based on the basic principles of forming a system of indicators for assessing the level of investment potential of enterprises, known systems of indicators and our own research, we have identified five groups of indicators for assessing the level of innovation potential of enterprises, namely: indicators of product innovation; indicators of resources for innovation (material, financial, labor, energy, information, intangible); indicators of innovation activity; indicators of the management system and indicators of the level of innovative development. Each of these groups characterizes a certain aspect of small and medium business.

Key words: innovative resource potential, assessment of innovation potential, small and medium business, innovative development.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасний інноваційний розвиток підприємств малого і середнього бізнесу потребує формування відповідного ресурсного та інноваційного потенціалу, здатного забезпечити конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Для цього необхідно спланувати стратегічні підходи та напрями активізації запровадження інновацій на підприємствах малого та середнього бізнесу. Не менш важливими залишаються питання оцінювання рівня інноваційного ресурсного потенціалу на основі ресурсних можливостей підприємств та їх спрямування на розвиток і подальше підвищення конкурентних переваг.

Стан розробленості проблематики

Проблемам формування інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу присвячена велика кількість наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Однак, загальноприйнятого підходу на сьогодні не існує, і серед безлічі наукових поглядів прийнятними є підходи, орієнтовані на ефективне використання ресурсів, їх заміників, екологічно безпечних природних ресурсів та їх вторинного використання. Потребує більш детального дослідження як сама система формування інноваційного ресурсного потенціалу, так і система його оцінювання, управління, контролю та регулювання з метою підвищення прибутковості підприємств малого та середнього бізнесу.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у розробці наукового підходу до формування, оцінки та використання ресурсного та інноваційного потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу; встановленні складових

елементів даних видів потенціалу, їх підвищення і реалізації задля ефективного функціонування підприємств та збільшення їх прибутковості.

Виклад основного матеріалу

Головним завданням для підприємств малого і середнього бізнесу у сучасному ринковому середовищі є створення та довгострокове утримання певних конкурентних переваг – тих унікально відчутних та невідчутних активів, якими володіє [1, 4]. Наявність таких переваг перед іншими підприємствами формується за рахунок ресурсно-інноваційного, який підприємство реалізує у процесі своєї діяльності [2, 3]. Ключовим завданням ефективного забезпечення конкурентоспроможності підприємства є проведення довгострокових програмних дій за всіма функціональними напрямками його діяльності, спрямованих на формування належного рівня інноваційного ресурсного потенціалу і конкурентоспроможності [5, 6].

З огляду на зазначене автором виокремлено основні етапи та їх зміст, які слід враховувати у процесах стратегічного планування інноваційної діяльності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи та зміст планування процесів підвищення інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу

№	Етап	Суть планування
1	Оцінка середовища функціонування підприємства	Передбачає врахування при плануванні конкурентних переваг підприємства динамічної зміни економічних, науково-технічних, політико-правових, соціальних, міжнародних умов діяльності, що провокують необхідність здійснення організаційних змін для утримання існуючих конкурентних позицій чи завоювання нових
2	Розгляд просторово-часових умов інноваційного розвитку	Цілеспрямоване формування ринкових позицій підприємства у конкретних просторово-часових умовах для розроблення стратегії і тактики створення та розвитку конкурентних переваг на відповідному ринку впродовж певного періоду
3	Діагностика інноваційної діяльності підприємств-конкурентів	Діагностика перспектив розвитку конкурентів підприємства передбачає оцінювання конкурентів за переліком параметрів та визначення інноваційного потенціалу їх розвитку для аналізу потенційних загроз і шансів функціонування у конкурентному середовищі
4	Прогнозування кон'юнктури ринку інновацій	Прогнозування пов'язане із оцінюванням основних ринкових параметрів (попиту, пропозиції, цінового фактора, інфляційних очікувань), що впливають надалі на інноваційний потенціал підприємств
5	Визначення напрямів інноваційного розвитку підприємства	Обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку підприємства, які є ключовими у забезпеченні конкурентних переваг. Обґрунтування та цілеспрямований розвиток конкурентних переваг підприємства як певного переліку параметрів, що забезпечують випередження конкурентів в інноваційному розвитку
6	Визначення ключових факторів підвищення рівня інноваційного потенціалу	Визначення переліку ключових факторів, які у майбутньому визначатимуть рівень інноваційного потенціалу підприємства. Передбачається здійснення перспективної діагностики чинників середовища функціонування, зміни їх пріоритетності в сфері формування конкурентних переваг, вагомості, сили впливу тощо
7	Оцінка ризиків впровадження інновацій ресурсного характеру	Оцінювання потенційних ризиків, які можуть погіршити ринкові позиції підприємства. Будь-яке планування спрямоване, насамперед, на виявлення потенційних загроз, те ж стосується і планування конкурентних переваг підприємства
8	Досягнення конкурентних позицій за інноваціями	Враховання взаємозв'язків між усіма сферами та напрямками діяльності підприємства при досягненні конкурентних позицій за інноваціями. Базується на застосування системного підходу, тобто врахуванні усіх елементів системи організації, а також взаємозв'язків та взаємовпливів
9	Підвищення рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємства	Визначення переліку конкретних способів підвищення рівня інноваційного потенціалу підприємства. Обґрунтування методів формування чи розвитку конкурентних переваг за рахунок інновацій, якісних, економічних чи якісних параметрів продукції, модернізації існуючих чи впровадження сучасних інноваційних технологій тощо

Вказані 9 етапів передбачають вибір основної стратегії конкуренції, тобто стратегії, що забезпечує найбільш повне та ефективне використання наявних інноваційних ресурсних можливостей підприємства. Основною ознакою тут виступає адаптація можливостей підприємства до конкретних умов ринку через виявлення базових стратегій підвищення інноваційного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу.

Формування інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу вимагає дотримання основних принципів. Принципи формують базові засади щодо здійснення і реалізації планування інноваційної діяльності підприємства. Узагальнивши літературні джерела, присвячені методології планування інноваційної діяльності підприємств в цілому та управлінню конкурентними перевагами, нами виокремлено ключові принципи підвищення інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу (табл. 2).

Оцінка інноваційного ресурсного потенціалу кожного підприємства малого і середнього бізнесу припускає оцінку ефективності використання ним інноваційних ресурсів. В основі методу лежить оцінка 4 групових показників – критеріїв рівня інноваційного ресурсного потенціалу. Розрахунок рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємства слід проводити за формулою середньозваженої арифметичної. Рівень інноваційного ресурсного потенціалу підприємства можна розрахувати так:

$$PII = 0,15IB + 0,33\Phi C + 0,23I3 + 0,22IT, \quad (1)$$

де IB – значення критерію інноваційності виробничої діяльності підприємства; ΦC – значення критерію фінансових ресурсів, виділених на інноваційний розвиток; $I3$ – значення критерію інноваційності організації збуту і просування товару на ринку; IT – значення критерію інноваційності товарів; 0,15; 0,33; 0,23; 0,22 – коефіцієнти вагомості критеріїв.

Таблиця 2

Принципи підвищення інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу

Принцип	Характеристика відповідного принципу
Об'єктивність	Планування підприємства щодо інноваційного ресурсного потенціалу має відповідати його реальному стану та потенційним можливостям, а не демонструвати недосяжні горизонти
Цілеспрямованість	Передбачає побудову процесу планування інноваційного ресурсного потенціалу підприємства за встановленими цілями у цій сфері. Мова йде про основну мету, яку підприємство переслідує при плануванні своїх конкурентних переваг: виявлення слабких місць і недоліків порівняно із конкурентами; визначення позиції підприємства у рейтингу аналогічних товаровиробників; цілеспрямоване планування формування конкурентних переваг підприємства тощо
Адаптивність та мобільність	Полягає в гнучкості та оперативному реагуванні стратегії підприємства на зміну чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, інтенсивності їх впливу, викликів сучасних тенденцій у бізнес-процесах
Ієрархічність	Полягає у поділі складових та основних етапів підвищення інноваційного потенціалу підприємства залежно від ступеня пріоритетності, важливості, а також формуванні рівнів її виконавців
Стратегічність	Передбачає на альтернативних засадах цільову спрямованість підвищення інноваційного потенціалу з врахуванням сильних та слабких сторін підприємства, а також можливості та загроз, що диктує ринок
Наукова обґрунтованість	Планування інноваційного потенціалу підприємства повинно базуватись на обґрунтованих методах, методиках, показниках, інформаційній базі, що сприятиме отриманню достовірних планів
Системність	Диктує доцільність розглядання складових інноваційного потенціалу як цілісної одиниці, елементи яких взаємопов'язані
Оптимальність	На засадах аналізування багатоваріантних альтернатив потенційного розвитку підприємства та формування його інноваційних переваг повинен бути обраний найбільш раціональний, доцільний, прийнятний варіант, який забезпечить підприємству або утримання його конкурентної позиції, або розвиток інноваційних переваг
Комплексність та узгодженість	Полягає у забезпеченні відсутності протиріч та наявності ефективного взаємозв'язку в процесі формування інноваційного потенціалу підприємства, взаємодоповнюваності та несуперечності управлінських рішень щодо його формування та впровадження
Конкурентостійкість	Полягає у постійній орієнтації підприємства в процесі формування та реалізації стратегії на забезпечення інноваційності на боротьбу з викликами сучасної конкуренції, формування набору конкурентних переваг та здатність підприємства не лише забезпечувати інноваційність, але й підтримувати її в умовах постійних змін чинників внутрішнього та зовнішнього середовища

Оцінка рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу потребує врахування:

- зв'язку індикаторів інноваційного ресурсного потенціалу зі стратегією інноваційного розвитку підприємства малого і середнього бізнесу у довгостроковій перспективі;
- релевантності (індикатори повинні чітко відображати головну мету і підпорядковані їй компліментарні цілі інноваційного розвитку промислового підприємства);
- цілісності охоплення усіх сфер діяльності підприємства та усіх ієрархічних рівнів управління, необхідність урахування як фінансових, так і нефінансових ресурсів;
- інтегрованості у систему менеджменту підприємства та інформаційна доступність індикаторів рівня інноваційного ресурсного потенціалу для усіх менеджерів;
- інформаційної прозорості, наочності та доступності індикаторів (у систему входять такі показники, які можна оперативно відстежувати і які не потребують значних коштів щодо їх формування, а також є простими для аналізу і зіставлення даних);
- взаємоузгодженості, взаємозалежності та збалансованості індикаторів рівня інноваційного ресурсного потенціалу;
- формального представлення та кількісного вираження значень індикаторів (розрахунок числових значень індикаторів);
- обмеженості кількості індикаторів рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу.

Оціночні показники, за допомогою яких можна отримати вичерпну кількісну та якісну інформацію про інноваційний ресурсний потенціал та інноваційний розвиток підприємства, утворює систему економічних показників. Формування і впровадження такої системи сприяє обґрунтованому плануванню, дієвому контролюванню та оперативному регулюванню рівня інноваційного розвитку підприємства.

Отже, ґрунтуючись на основних принципах формування системи показників оцінювання рівня інвестиційного ресурсного потенціалу підприємств, відомі системи показників та власні наукові дослідження, нами виділено п'ять груп показників оцінювання рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу, а саме: показники рівня інноваційності продукції; показники ресурсів на інновації (матеріальних, фінансових, трудових, енергетичних, інформаційних, нематеріальних); показники інноваційної діяльності; показники системи менеджменту та показники рівня інноваційного розвитку. Кожна з цих груп характеризує певний аспект діяльності підприємства малого і середнього бізнесу. Так, показники рівня інноваційності продукції показують її якість, новизну, стадії життєвого циклу, інноваційність тощо. Показники ресурсів на інновації характеризують усі наявні ресурси на підприємстві та ефективність їх використання. Показники інноваційної діяльності, системи менеджменту та рівня розвитку підприємств розкривають рівень інноваційного управління підприємством тощо.

На основі проведеного аналізу існуючих підходів вчених і практиків до оцінювання інноваційної діяльності підприємств та рівня інноваційного розвитку, та за результатами здійснених досліджень нами сформовано систему факторних оцінок рівня інноваційного розвитку підприємств, яка містить три цільові групи. У першу – входять показники, які характеризують стан інноваційного розвитку підприємств на основі витрат інноваційних ресурсів. У другій – містяться показники інноваційної продукції. До складу третьої групи входять показники інноваційної ефективності, які описують рентабельність, виробіток нової продукції на одного працівника, обсяг продажів інноваційної продукції, темпи приросту валового доходу та капіталовіддачу від інновацій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Таким чином, для більшості вітчизняних підприємств малого і середнього бізнесу характерним є використання системи індикаторів лише фінансових показників діяльності. Такі системи є непоказовими, оскільки в сучасних умовах все більшої важливості набувають нематеріальні активи підприємств, ринкові фактори впливу, інноваційний потенціал тощо. Виникає необхідність формування нових критеріїв до оцінки рівня інноваційного ресурсного потенціалу підприємств, які б дали змогу охопити усі важливі сфери діяльності та успішність їх взаємодії із зовнішнім середовищем. Розроблені системи індикаторів недостатньо адаптовані до українських реалій, через те потребують певного удосконалення та модифікації, що і може слугувати предметом подальших досліджень щодо формування і підвищення рівня інноваційного ресурсного потенціалу та інноваційного розвитку підприємств малого і середнього бізнесу.

Література

1. Андрушкевич З. М. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «конкурентоспроможний потенціал підприємства» / З. М. Андрушкевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2007. – № 6, т. 3. – С. 109–111.
2. Бородіна О. А. Інтеграція логістики та маркетингу для формування інноваційного потенціалу економіки / О. А. Бородіна // Reporter of the priazovskyi state technical university. Section: Economic sciences. – 2016. – Issue 31. – Vol. 1. – P. 78.
3. Вергал К. Ю. Дослідження стратегічного інноваційного розвитку підприємства методами системного економіко-математичного моделювання / К. Ю. Вергал // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум – 2008»: тр. VI Міжнар. НПК (Харків, 3–5 груд. 2008 р.). – Харків: НТУ «ХПІ», 2008. – С. 117–118.
4. Корнийчук А. А. Стратегическая диагностика производственного потенциала в системе управления деятельностью предприятия [Електронний ресурс] / А. А. Корнийчук // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (2). – С. 120–124. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(2\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(2)_30).
5. Степанова Е. А. Инновационная стратегия: потенциал, ограничения, предпосылки успешности [Электронный ресурс] / Е. А. Степанова. – Режим доступа: <http://www.masters.donntu.edu.ua/t2004/fgtu/belyayev/library/s7.htm>.
6. Шарко В. В. Зовнішньоекономічна діяльність промислових підприємств України: адаптаційний потенціал / В. В. Шарко, І. Г. Власенко, І. Ю. Семенюк // Вісник КНТЕУ. – Київ, 2018. – № 5 (121). – С. 35–45.

References

1. Andrushkevych Z. M. Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti poniattia «konkurentospromozhnyi potentsial pidpriemstva» / Z. M. Andrushkevych // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2007. – № 6, t. 3. – S. 109–111.
2. Borodina O. A. Intehratsiia lohistyky ta marketynhu dlia formuvannia innovatsiinoho potentsialu ekonomiky / O. A. Borodina // Reporter of the priazovskyi state technical university. Section: Economic sciences. 2016. – Issue 31. – Vol. 1. – P. 78.
3. Verhal K. Yu. Doslidzhennia stratehichnoho innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva metodamy systemnoho ekonomiko-matematychnoho modeliuvannia / K. Yu. Verhal // Doslidzhennia ta optymizatsiia ekonomichnykh protsesiv «Optimum – 2008»: trudy VI Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 3–5 hrud. 2008 r.). – Kharkiv: NTU «KhPI», 2008. – S. 117–118.
4. Korniychuk A. A. Strategicheskaya diagnostika proizvodstvennogo potentsiala v sisteme upravleniya deyatel'nostyu predpriyatiya [Elektronnyy resurs] / A. A. Korniychuk // Molodiy vcheniy. – 2015. – # 2 (2). – S. 120–124. – Rezhim dostupa: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(2\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(2)_30).
5. Stepanova E. A. Innovatsionnaya strategiya: potentsial, ogranicheniya, predposylki uspeshnosti [Elektronnyy resurs] / E. A. Stepanova. – Rezhim dostupa: <http://www.masters.donntu.edu.ua/t2004/fgtu/belyayev/library/s7.htm>.
6. Sharko V. V. Zovnishnoekonomichna diialnist promyslovykh pidpriemstv Ukrainy: adaptatsiyniy potentsial / V. V. Sharko, I. H. Vlasenko, I. Yu. Semeniuk // Visnyk KNTEU. – Kyiv: KNTEU. – 2018. – № 5 (121). – S. 35–45.

Надійшла / Paper received :21.07.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021